

En is nu de erfenis, die hij ons nagelaten heeft, die van een atheïst, zooals hij, met zoo vele groote mannen voor en na hem, die voor de menschheid nieuwe wegen openden, gedurende zijn leven bij velen heette?

Zelfs de Jezuiet Joseph de Maistre († 1821), die vooral tegen de atheïsten en filosofen der 18de eeuw optrad, zegt: «Bayle même, le père de l'incrédulité moderne, ne ressemble point à ses successeurs: il nie moins qu'il ne doute, il dit le pour et le contre; souvent même il est plus disert pour la bonne cause que pour la mauvaise» (1).

De dialektiek werd, zoowel door zijne betrekking als professor philosophiae als door zijn persoonlijken aanleg, een hartstocht voor hem en zij deed zeker wel eenige schade aan zijn litterarisch talent. Bij hem vindt men noch poëzie, noch welsprekendheid: hij deelt met kwistige hand uit de schatten zijner kennis meê, hij ontleedt en overweegt het voor en tegen, zonder dat het hem echter ooit aan geest ontbreekt.

Zoo heeft La Fontaine een niet onaardig oordeel uitgesproken over zijn strijd met Le Clerc in deze twee regels:
«C'est que l'un (Le Clerc) cherche à plaire aux sages,
L'autre veut plaire aux gens d'esprit».

Hem is het philosophisch fanatisme vreemd, dat het eigendom is van Voltaire en zijne volgelingen (2).

Een eigen stijl kent Sainte-Beuve, wien zeker in dezen
vaardigde Edicten en toch wees het Parlement van Toulouse —
het is mij hoogst aangenaam, dit ter eere van dit lichaam te kunnen
vermelden — den eisch van de hand met de woorden: «Qu'un
tel homme ne peut être regardé comme un étranger».

Vicit vim virtus!

(1) Vgl. Sainte-Beuve l. l. p. 378.

(2) Voltaire's oordeel luidt als volgt: «Ses moeurs n'étaient pas moins respectables que son génie. Le désintéressement et l'amour de la paix comme de la vérité étaient son caractère; c'était une âme divine».